

Květena Dyleňského lesa a její postavení v kontextu zbývajících částí pohoří

Petr Mudra, AOPK ČR - Správa CHKO Český les

Vegetace Dyleňského lesa byla silně pozměněna člověkem, převažují zde chudé smrkové monokultury. O to zajímavější jsou drobné biotopy ovlivňované vodou – květena a vegetace prameniště je mimořádného významu, s výskytem řady vzácných a ohrožených druhů.

Dyleňským lesem je v přírodovědných disciplínách označována svébytná nejsevernější část Českého lesa, rozprostírající se zhruba v prostoru vymezeném údolím Mže západně od Tachova a severními výběžky masivu Dyleň na Chebsku. Zatímco o vedení hranic takto pojatého horopisného celku nejsou v současné době vedeny žádné spory, z hlediska jeho členění rostlinně-zeměpisného (fytogeografického) bude v budoucnosti zapotřebí kriticky přehodnotit příslušnost nejjihnější štokovské skupiny k tomuto celku, neboť charakteristické průvodní druhy Dyleňského lesa vymezují toto území negativně, resp. směrem na jih nepřekračují údolí Hamerského potoka. Určitých úprav by patrně měla doznat i stávající podoba severní hranice u Mýtiny. V tomto případě není zachována návaznost na bavorský ekvivalent pohoří – Zadní Hornofalcký les (Schönfelder et Bresinski 1990).

Charakterem reliéfu se Dyleňský les nijak zásadně neliší od jižněji položeného Přimdského lesa. Tvářnost zdejší krajiny určuje mírně zvlněný terén někdejší holoroviny, nad níž vystupují jednotlivé ploché suky, modelované často ve vrcholových partiích periglaciální mrazovou činností. K výraznějšímu oživení terénu konečně nepřispěla ani erozní činnost vodních toků ve čtvrtohorách, která povětšinou dala vzniknout jen mělkým, široce rozevěřeným potočným úvalům. Výrazněji profilovaná potoční údolí jsou vzácná, a nadto omezená na okrajové polohy celku (Hamerský potok, Šitbořský potok). Po geologické stránce je území budováno neúživnými silikátovými horninami. V jižní, resp. jihovýchodní části jde o horninové komplexy moldanubika (biotitické pararuly, cordieritické

ruly), na severozápadě v zóně saxothuringika jsou podkladem svory a svorové ruly. Drobné polohy bazičtějších hornin (amfibolity, amfibolické diority, krystalické vápence a erlany) mají na složení květeny omezený vliv, nicméně v jemnějším měřítku mohou být za příznivých okolností nositeli lokálního flóristického kontrastu a přispívat tak k obohacení značně jednotvárné květeny.

Prstnatec Fuchsův, prameniště Lesního potoka

V literatuře (Sofron et Pyšek 1989, Sofron 1996, Mudra 2005) je obvykle vyzdvihován florogenetický vztah květeny Českého lesa k blíže nespecifikovaným bavorským pohorím na východ od Rýna, Slavkovskému lesu a Smrcinám (Fichtelgebirge). Vazba k posledním dvěma uvedeným pohorím je v případě Dyleňského lesa velmi nápadná a lze ji demonstrovat společným výskytem

Porosty přesličky říční a suchopýru úzkolistého na prameništi

řady druhů cévnatých rostlin: blatouch bahenní poléhavý (*Caltha palustris* subsp. *procumbens*), ostřice chudokvětá (*Carex pauciflora*), pcháč různolistý (*Cirsium heterophyllum*), hvozdík lesní (*Dianthus sylvaticus*), sítina ostrokvětá (*Juncus acutiflorus*) hrachor horský (*Lathyrus linifolius*), černýš lesní (*Melampyrum sylvaticum*), koprník štětínolistý (*Meum athamanticum*), zvonečník černý (*Phyteuma nigrum*), vítod douškolitý (*Polygala serpyllifolia*), hrotnosemenka bílá (*Rhynchospora alba*), starček potoční (*Tephrosia crista*), polín nejvyšší (*Trollius altissimus*). Většina těchto druhů zároveň velmi dobře definuje vlastní území Dyleňského lesa vůči jižněji položeným podokresům. Složením své květeny náležejí Dyleňský les, podobně jako drtivá část celého pohorí, mezofytiku čili zóně opadavého listnatého lesa mírného pásma. Určitou výjimkou je hřeben Dyleň s prstěncem podmáčených lesů na obvodu, jenž vykazuje náznaky místního ochuzeného oreofytika (oblasti chladnomilné horské vegetace). Tuto hypotézu podporuje přítomnost nečetných horských prvků typu: žebrovice různolité (*Blechnum spicant*), chrpy parukářky (*Centaurea pseudophrygia*), plavuníku Isslerova (*Diphasiastrum isleri*), kakostu lesního (*Geranium sylvaticum*), vrbovky níci

(*Epilobium nutans*), jestřábníku pojizerského (*Hieracium iseranum*), podbělice alpské (*Homogyne alpina*), vrance jedlového (*Huperzia selago*), koprníku štětínolistého (*Meum athamanticum*), lipnice širolisté (*Poa chaixii*), k nimž přistupují z bezcévných rostlin kupř. kryjnice sleziníkovitá (*Calypogeia azurea*), útlavláka obecná (*Ditrichum heteromallum*), kápuška skvělá (*Hookeria lucens*), křížítka štíhlá (*Lophozia attenuata*), křížítka Floerkeova (*Lophozia floerkei*), plonitka horská (*Oligotrichum hercynicum*), ploník zanedbaný (*Polytrichastrum pallidisetum*), zoubkočepka kosmatá (*Racomitrium lanuginosum*), dřívovičník zpeřený (*Schistostega pennata*) a další. O slabě horském charakteru vegetace nakonec svědčí i ojedinělé výskyty některých typů horských trojštětových luk. Celkově v porovnání s „čerchovským“ oreofytikem na opačném konci pohorí se však jeví „dyleňské“ oreofytikum jako méně výrazné, což lze uspokojivě vysvětlit jednak nižšími nadmořskými výškami dyleňského masivu, a jednak také relativním nedostatkem vhodných biotopů, na něž jsou horské rostliny v takovýchto polohách přednostně vázány. Svůj význam má přirozeně i skutečnost, že lesy na temeni Dyleň mají na rozdíl od Čerchova výrazně kulturní ráz.

Povšimněme si rovněž některých dalších specifických rysů současného vegetačního krytu Dyleňského lesa v porovnání se zbytkem území. Oproti jižněji situovaným celkům Českého lesa, zvláště pak Čerchovskému lesu, se v Dyleňském lese do současné doby nezachovaly rozsáhlejší komplexy přirozených bučin. Drobné výskyty acidofilních a v menší míře též květnatých bučin, zpravidla v podobě ochuzených kulturních degradačních stadií, lze vystopovat až v nejjihnější části území, jejíž příslušnost k Dyleňskému lesu však může být mnohdy již

Kvalitní podmáčený smrciný les mezi zaniklými obcemi Nové Mohelno a Slatina

Smilkové louky u Kamence s bohatou populací prhy amiky

problematická. Floristicky bohatší porosty tzv. kyčelnicových bučin bývaly nepochybně více rozšířeny na minerálně silnějších horninách v širším okolí Jezevčího vrchu severně Broumova. Jejich polohy do současné doby spolehlivě indikují např. samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), pižmovka mošusová (*Adoxa moschatellina*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), křivatec žlutý (*Gagea lutea*), válečka lesní (*Brachypodium sylvaticum*), krabíllice mámivá (*Chaerophyllum temulum*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), kyčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*), kyčelnice devítilistá (*Dentaria enneaphyllos*), ječmenka evropská (*Hordelymus europaeus*), hrachor jarní (*Lathyrus vernus*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*) či plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*).

Při lidskou činností podmíněné absenci ústřední klimaxové vegetace se stávají nositeli druhové diversity ve zdejší krajině vodou ovlivňované ekosystémy. Z nich mají pro území díky četnějšímu výskytu patrně největší význam přirozené smřčiny, zastoupené jak rohozčovými (název je odvozen od játrovky rohozce trojlaločného, který je

v tomto biotopu nadmíru hojný), tak i rašeliníkovými smřčinami s příslušnými indikačními druhy: žebrovník různolistou (*Blechnum spicant*), rosnatkou okrouhlostou (*Drosera rotundifolia*), šichou černou (*Empetrum nigrum*) - vzácný výskyt, suchopýrem pochvatým (*Eriophorum vaginatum*), podbělicí alpskou (*Homogyne alpina*) - vzácný výskyt, klikvou bahenní (*Oxycoccus palustris*), ptačincem dlouholistým (*Stellaria longifolia*), sedmikvítkem evropským (*Trientalis europaea*), vločníní bahenní (*Vaccinium uliginosum*). Floristicky fádni smrkové kultury v rekonstrukčních polohách někdejších bučin jsou také pomístě ožívovány zastíněnými prameništi s dominantním devětsilem bílým (*Petasites albus*), k němuž se dále druží ostřice oddálená (*Carex remota*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*), čarovník alpský (*Circaea alpina*), čarovník prostřední (*Circaea intermedia*), krabíllice chlupatá (*Chaerophyllum hirsutum*), vrbina hajní (*Lysimacha nemorum*), lipnice oddálená (*Poa remota*), starček potoční (*Tephrosieris crispa*) (pouze povodí Hamerského a Kosího potoka) či rozrazil horský (*Veronica montana*).

Plavuňka zaplavovaná na nalezišti při úpatí Dyleně

Hrachor horský u Brtné

Poměrně pěkné ukázky těchto pramenišť jsou do současné doby zachovány např. v okolí Broumova či na výchoďním úpatí Dyleně.

V otevřené krajině Dyleňského lesa jsou místa s vyšším zastoupením zajímavých rostlin zejména minerotrofní ostřicovomechová rašeliniště, dotovaná alespoň na některých lokalitách v obvodu Dyleně bazickými ionty z čoček karbonátových hornin v podloží. Právě na takovýchto stanovištích lze nalézt v Českém lese dosti zřidkavé druhy: ostřici rusou (*Carex flava*), ostřici blešní (*Carex pulicaris*), ostřici Davallovu (*Carex davalliana*) - velmi vzácně, kruštík bahenní (*Epipactis palustris*), suchopýr široolistý (*Eriophorum latifolium*) či toliji bahenní (*Parnassia palustris*). Ochranařsky mimořádně cenné doklady biotopů tohoto typu, byť již troficky poněkud odlišného charakteru, jsou územně chráněny v PR Mechové údolí u Dolního Žandova. Provází je jako např. ostřice chudokvětá (*Carex pauciflora*), prstnatec Fuchsův (*Dactylorhiza fuchsii*), rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*), měkkyně bahenní (*Hammarbya paludosa*), tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*), hrotnosemenka bílá (*Rhynchospora alba*), bublinatka menší (*Utricularia minor*) a v minulosti rovněž suchopýr stíhlý (*Eriophorum*

gracile) a plavuňka zaplavovaná (*Lycopodiella inundata*). Autorství nálezu této botanicky výjimečné lokality, spadající časově na samý počátek 20. století, je připisováno učiteli Josefu Jahnovi z blízké Salajny. Jedná se tedy o místo s delší tradicí botanického výzkumu, což je v Českém lese spíše vzácností.

Fyzionomicky charakteristickým, leč v souvislosti s postupující eutrofizací prostředí stále zřidkavějším vegetačním prvkem zájmového území jsou smilkové trávníky a vřesovištní lemy s třezalkou skvrnitou (*Hypericum maculatum*), vítodem douškolistým (*Polygala serpyllifolia*), prhou arnikou (*Arnica montana*), kociánkem dvoudo-
mým (*Antennaria dioica*), vemeníkem dvoulistým (*Plantanthera bifolia*), kostřavou ovčí (*Festuca ovina*), hadím mordem nízkým (*Scorzonera humilis*), Iněnkou pyrenejskou (*Thesium pyrenaicum*), brusnicí borůvkou (*Vaccinium myrtillus*) aj. Velmi pěkné a reprezentativní ukázky těchto biotopů se zcela mimořádnými populacemi prhy arniky (*Arnica montana*) jsou dosud k vidění v bývalé přechodně chráněné ploše U Kamence. Existence lokality, poté co vypršel její ochranný statut, je zajištěna jen díky podpoře a setrvalé péči pracovníků odboru životního prostředí MěÚ v Mariánských Lázních.

Niva potoka Tichá nad rybníkem Kajetánem je nalezištěm dráblíku bahenního

Ve výčtu biotopů sekundárního bezlesí nelze opomenout ani periodicky narušovanou nebo zraňovanou lesní půdu, mající v minulosti podstatně větší zastoupení, zejména díky neblaze proslulé linii drátěných zátarasů, sledujících naši západní hranici. Právě takové biotopy si v území oblíbily druhy plavuníků zploštělý (*Diphasiastrum complanatum*), plavuník Isslerův (*Diphasiastrum issleri*), vranec jedlový (*Huperzia selago*), třezalka položená (*Hypericum humifusum*), sítna kostrbatá (*Juncus squarrosus*), všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*) či krajně vzácná plavuňka zaplavovaná (*Lycopodiella inundata*) - jediná současná lokalita v Českém lese.

Izolované polohy krystalických vápenců, vystupující na povrch v krajině mezi Hájem u Vysoké a vlastní Vysokou, prozrazuje společný výskyt druhů vyžadujících přítomnost vápníku v půdě. K nejvýznamnějším rostlinám bezesporu patří: javor babyka (*Acer campestre*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), sleziník červený (*Asplenium trichomanes*), dříšťal obecný (*Berberis vulgaris*), válečka lesní (*Brachypodium sylvaticum*), pryšec sladký pravý (*Euphorbia dulcis* subsp. *dulcis*), svízel lesní (*Galium sylvaticum*), lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*), hlístník hnězdák (*Neottia nidus-avis*), plicník tmavý (*Pulmonaria obscura*), ptačinec velevkětý (*Stellaria holostea*). Bohužel botanické hodnoty tohoto nevelikého krasového území

byly v minulosti značně devalvovány těžbou vápenců a v druhé polovině 20. století pak i nevhodně prováděnou zemědělskou činností. Ještě na samém počátku 90. let 20. století byl navíc melioracemi naprosto zbytečně zlikvidován pěkný pramený mokřad na východním okraji ložiska, včetně tamních populací ostřice Davallovoy (*Carex davalliana*) a suchopýru široolistého (*Eriophorum latifolium*).

Pro centrální část plošiny v okolí Tří Seker je příznačná absence nebo minimální zastoupení teplotně náročnějších rostlin. Ty do území pronikají zejména údolím Hamerského potoka z Tachovské brázd, méně výrazný je proud zasahující do okrajových poloh Dyleňského lesa od severovýchodu z Kynšperské vrchoviny a Horního Poohří. Jižní proud reprezentují kupř. řepík vonný (*Agrimonia procera*), válečka prapořitá (*Brachypodium pinatum*), zvonek broskvolistý (*Campanula persicifolia*), náprstník velkokvětý (*Digitalis grandiflora*), smělek jehlancovitý (*Koeleria pyramidata*), zimolez pyřitý (*Lonicera xylosteum*), smolníčka obecná (*Lychnis viscaria*), ostružiník skalní (*Rubus saxatilis*), silenka nicí (*Silene nutans*), ptačinec velevkětý (*Stellaria holostea*) aj. Severní proud zastupuje řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria*) - prostor mezi Mýtinou a Starým Hrozňatovem, pupava obecná (*Carlina vulgaris*), chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*), pcháč bezlodyžný (*Cirsium acaule*), čilimníkovec černající (*Cytisus nigricans*), vstavač kukačka (*Orchis morio*) - dnes víceméně historický výskyt v okolí Mýtiny, zimozrázek alpský (*Polygala chamaebuxus*), prvosenka jarní (*Primula veris*) - širší okolí Mýtiny, starček přímětník (*Senecio jacobaea*).

Oproti všeobecně akceptované představě o jednotvárném a nevýrazném floristickém charakteru Dyleňského lesa je tento celek také územím, kde se lze i v současné době setkat s velice kvalitními zbytky přirozené vegetace s řadou vysloveně vzácných druhů cévnatých rostlin, byť vegetační matricí jsou dnes kulturní ekosystémy na hony vzdálené někdejšímu stavu. Řada těchto cenných stanovišť navíc zcela postrádá odpovídající způsob údržby a je tak ponechána napospas svému osudu. Dalším handicapem je v porovnání se zbytkem Českého lesa skutečnost, že v jeho chebské části není ani v nejmenším dobudována reprezentativní síť maloplošných zvláště chráněných území, jež by garantovala ochranu alespoň

nejvýznačnějším nosným biotopům* a je bohužel hořkou ironií doby, že ze strany kompetentních institucí není vůle na tomto stavu cokoliv změnit. V tomto světle je zapotřebí konstatovat, že vypuštění Dyleňského lesa z nově vzniklé CHKO Český les bylo jednoznačně chybou, vynucenou tlakem obtížných politických a správních jednání předcházejících vlastním legislativním aktu vzniku CHKO, než rozhodnutím učiněným vahou odborných argumentů.

*Ochrana těchto stanovišť neřeší ani v poslední době velmi populární soustava NATURA 2000, neboť tato pracuje s biotopy v širším evropském rámci a pochopitelně nereflkuje úzce regionální specifika nebo prostě jen prezentované biotopy nespĺňují systémem navržená technická kritéria.

Literatura:

- Balátka B. (1972): Český les. - Sborn. Okres. Mus., Tachov, 1972/8: 9-18.
- Balátová-Tuláčková (1983): Beitrag zu den Nass- und Feuchtwiesen des Gebirges Český les. - Tuexenia, Göttingen, 3: 227-239.
- Martínek K. (1999): Floristický kurz České botanické společnosti v Chebu (8.-13.7. 1996). - Sborn. Západočes. Mus. Plzeň, Přír., 99: 7-29.
- Mudra P. (2005): Cévnaté rostliny Českého lesa. In: Český les. Příroda. Historie. Život. - Nakladatelství Baset, Praha.
- Schönfelder P. et Bresinski A. (1990): Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Bayerns. - Stuttgart.
- Skalický V. (1975): Die regional-phytogeographische Gliederung des Westböhmisches Bezirkes. - Folia Mus. Rer. Natur. Bohemiae Occident., Plzeň, Bot., 6: 1-37.
- Sofron J. & Pyšek A. (1989): Květena Českého lesa. - 1591 p., ms. [Depon. in: Knihovna Kat. Bot. Přírod. Fak. Univ. Karlovy, Praha].
- Sofron J. (1990): Přirozená a polopřirozená rostlinná společenstva Českého lesa. - Studie ČSAV, Praha, 1990/17: 1-133.
- Sofron J. (1996): Poznámky k fytogeografii Českého lesa. - Zprávy Čes. bot. společ., Praha, 31: 61-70.

Jiří Milota, Jaromír Bartoš

Průvodce po minerálních pramenech

 GPS
Obsahuje GPS
souřadnice pramenů

I. Minerální prameny Českého lesa

 esf

Máte rádi dobrodružné výpravy?

Vypravte se s naším kapesním průvodcem
za minerálními prameny Českého lesa.

Publikace obsahuje:

- geologický popis oblasti
- detailní informace o dvaceti osmi pramenech v regionu včetně jejich chemického složení
- fotografie jednotlivých minerálních vývěrů
- GPS souřadnice pramenů
- jednoduchý návod jak se k jednotlivým pramenům nejlépe dostat
- mapy se zakreslením minerálních pramenů pro ještě lepší orientaci v terénu

Průvodce si můžete objednat na adrese
cev@slavkovskyles.cz nebo tel. 773643776